

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 33 (2009)

Αφιέρωμα: Μεγάλες ερωτήσεις, πολλές απαντήσεις. Θεωρία και μέθοδος στην έρευνα της Ευρωπαϊκής ενοποίησης

Χάγκεν Φλάϊσερ, Οι πόλεμοι της μνήμης: ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος στη δημόσια ιστορία, σειρά: Ιστορία, Νεφέλη, Αθήνα 2009, 626 σελίδες.

Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος

doi: [10.12681/hpsa.14482](https://doi.org/10.12681/hpsa.14482)

Copyright © 2017, Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σωτηρόπουλος Δ. Α. (2017). Χάγκεν Φλάϊσερ, Οι πόλεμοι της μνήμης: ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος στη δημόσια ιστορία, σειρά: Ιστορία, Νεφέλη, Αθήνα 2009, 626 σελίδες. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 33, 154–157. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14482>

ΧΑΓΚΕΝ ΦΛΑΪΣΕΡ, *Οι πόλεμοι της μνήμης: Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στη δημόσια ιστορία*, σειρά: Ιστορία, Νεφέλη, Αθήνα 2009, 626 σελίδες.

Τα τελευταία χρόνια στη διεθνή πολιτική επιστήμη έχει σχηματισθεί ένα καινούργιο πεδίο έρευνας το οποίο άλλοτε βαίνει παράλληλα και άλλοτε τέμνεται με ένα αντίστοιχο πεδίο στην ιστορία. Στην πολιτική επιστήμη, με αφορμή τη μετάβαση από τον αυταρχισμό στη δημοκρατία στη Νότια Ευρώπη και τη Λατινική Αμερική, καθώς και την αντίστοιχη μετάβαση στην Ανατολική Ευρώπη, ερευνώνται θέματα «μεταβατικής δικαιοσύνης» και μεταδικτατορικής πολιτικής κουλτούρας. Μερικά από τα σχετικά ερωτήματα στο κανονιστικό επίπεδο είναι πώς, πότε, σε ποια έκταση και εναντίον ποίων πρέπει να αποδοθεί δικαιοσύνη σε ό,τι αφορά εγκλήματα που είχαν διαπραχθεί κατά τη διάρκεια των αυταρχικών καθεστώτων. Πώς θα έπρεπε η δημοκρατία να μεταχειρισθεί τους ηγέτες των καθεστώτων αυτών αλλά και τους συνεργάτες τους;

Στο δε αναλυτικό επίπεδο η σχετική έρευνα αφορά τη συγκριτική ανάλυση των απαντήσεων που έδωσαν οι νέες δημοκρατίες στα παραπάνω ερωτήματα. Στο τέλος του 20ού αιώνα, ορισμένα νεοπαγή δημοκρατικά καθεστώτα έδειξαν αδιαφορία απέναντι σε αυτές τις προκλήσεις, άλλα επέδειξαν επιείκεια, ενώ λίγα υπήρξαν αυστηρά. Επιπροσθέτως, στο πλαίσιο ερευνών πολιτικής κουλτούρας εξετάζονται οι στάσεις και οι αντιλήψεις καθώς οι γνώσεις των πολιτών για το αυταρχικό παρελθόν της χώρας τους. Ένα ενδιαφέρον εύρημα, επί παραδείγματι, ως προς τη δικτατορία των συνταγματαρχών στην Ελλάδα, δεν τόσο είναι η εξασθένιση της μνήμης του κοινού σχετικά με την περίοδο 1967-1974, όσο η μείωση της απαξίωσης του δικτατορικού καθεστώτος (με εξαίρεση την εμπλοκή του στην τραγωδία της Κύπρου). Όλα αυτά δεν είναι ασκήσεις πολιτικής επιστήμης, αλλά διαδοχικές προσεγγίσεις τόσο κανονιστικών όσο και αναλυτικών προβλημάτων τα οποία σε άλλες χώρες –ανάλογα με την πολιτική συγκυρία– αναδύονται στο κέντρο της πολιτικής διαμάχης.

Στην ιστορική επιστήμη, γίνονται έρευνες για ερωτήματα παράλληλα προς εκείνα της πολιτικής επιστήμης, οι οποίες έχουν λάβει πολύ πιο ευρύ και συστηματικό χαρακτήρα. Και αυτό διότι δίπλα στην ακαδημαϊκή ιστορία έχει αναπτυχθεί η «δημόσια ιστορία». Όπως εξηγεί στο τελευταίο βιβλίο του ο Χάγκεν Φλάισερ, καθηγητής της νεότερης ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, η εν λόγω ιστορία «δεν περιλαμβάνει το εσωστρεφές από τη φύση του ακαδημαϊκό κομμάτι της ιστορικής κουλτούρας –την έρευνα και τη διδασκαλία στα αμφιθέατρα– αλλά διεκδικεί περίπου όλα τα υπόλοιπα [...] Διεκδικεί ένα

τεράστιο κοινό [και] αποσκοπεί στην ιστορική αφύπνιση, την ενημέρωση και ενδεχομένως την επιμόρφωση του κοινού αυτού».

Η δημόσια ιστορία είναι ό,τι αποτελεί διακύβευμα σε επίπεδο κοινής γνώμης σχετικά με ζητήματα του παρελθόντος και παρουσιάζεται μέσα από δημοσιογραφικά «ρεπορτάζ», τηλεοπτικά προγράμματα, ταινίες, σχολικά και λογοτεχνικά βιβλία, μνημεία και εκδηλώσεις μνήμης, ιδίως σε σημαντικές επετείους. Όπως το θέτουν πολλοί ιστορικοί, το παρελθόν δεν είναι παγιωμένο, αλλά μεταβάλλεται επειδή το παρόν (δηλαδή οι σύγχρονοι ιστορικοί, οι πολιτικές ελίτ, τα ΜΜΕ, το ευρύτερο κοινό) θέτει καινούργια ερωτήματα που ανοίγουν τον δρόμο για να ανασυρθούν ή να φωτισθούν γεγονότα που δεν είχαν προσεχθεί παλαιότερα ή να προταθούν νέες ερμηνείες σε παλιά ερωτήματα.

Ο Φλάισερ, ο οποίος έγινε γνωστός με το έργο του *Στέμμα και σβάστικα: η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης, 1941-1944* (δύο τόμοι, Παπαζήσης, Αθήνα 1989), αυτή τη φορά έγραψε ένα μεγάλο βιβλίο με έμφαση στο πώς διαφορετικές χώρες αντιμετώπισαν το δικό τους παρελθόν στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο τίτλος του βιβλίου υπονοεί τις περιοδικές συγκρούσεις σε επιστημονικό και πολιτικό επίπεδο γύρω από το ποια γεγονότα του πολέμου είχαν σημασία, πώς αξιολογήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν στην τρέχουσα πολιτική. Ο συγγραφέας εξετάζει, μεταξύ άλλων, τις αιτίες για τις οποίες τα μεταπολεμικά κράτη και οι κατά τόπους επιστημονικές κοινότητες επέλεξαν να αναδείξουν ορισμένα γεγονότα του πολέμου αντί για άλλα και το πώς μετέβαλαν την αρχικώς αρνητική ή θετική αξιολόγηση των γεγονότων.

Το πρώτο μέρος του βιβλίου είναι αφιερωμένο στη σχέση των Γερμανών με το ναζιστικό παρελθόν. Μετά τον πόλεμο, η δημιουργία δύο Γερμανιών, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της Γερμανικής Λαϊκής (ή Λαοκρατικής) Δημοκρατίας, καθώς και η ανάδυση της «ουδέτερης» Αυστρίας, περιέπλεξαν ένα πολυσύνθετο τοπίο διαχείρισης της μνήμης. Στο τοπίο αυτό οι ανάγκες νομιμοποίησης των τριών παραπάνω γερμανόφωνων μεταπολεμικών καθεστώτων αναμειγνύονταν με τις ενοχές για το Ολοκαύτωμα και τον «πόθο πολλών Γερμανών για την εξομάλυνση» της οδυνηρής σχέσης τους με το ιστορικό παρελθόν. Μεταξύ των Γερμανών, οι αρχικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις ευθύνες των Ες-Ες και του τακτικού στρατού ανααιρούνται όταν αποκαλύπτονται εγκλήματα της Βέρμαχτ, ενώ ο σαρωτικός βομβαρδισμός μη στρατιωτικών στόχων (π.χ. γερμανικών πόλεων) από τη συμμαχική αεροπορία λίγο πριν από την ήττα της Γερμανίας ανοίγει τη συζήτηση για την εναλλαγή ρόλων μεταξύ θύτη και θύματος.

Το δεύτερο μέρος του βιβλίου ασχολείται με το πώς διαχειρίζεται το πα-

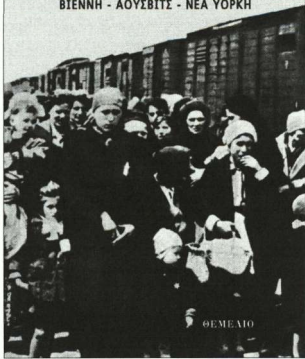
ρόν τους «σκελετούς» του παρελθόντος (μεταφορικά και κυριολεκτικά). Αφορά την περιοδική ανάδυση του παρελθόντος στη δημόσια ζωή (ανεύρεση οστών πολεμιστών, τυχαία ανακάλυψη μαζικών τάφων, δημοσίευση αποκαλυπτικών εγγράφων, εντοπισμός ναυαγισμένων πλοίων κ.ά.). Ο συγγραφέας εξετάζει το πρόβλημα αυτό πρώτα στην Ανατολική Ευρώπη, μετά στη Δύση (περιλαμβανόμενων και των ΗΠΑ) και τέλος στην Άπω Ανατολή. Αυτό είναι το μέρος του βιβλίου όπου μαθαίνει κανείς πάρα πολλά πράγματα που προβληματίζουν: παράδειγμα, η αναφορά στον μεγαλύτερο ομαδικό τάφο των Βαλκανίων (χιλιάδες Κροάτες, Γερμανοί και άμαχοι εκτελεσθέντες σε αντιταρματική τάφρο στη Σλοβενία κοντά στα αυστριακά σύνορα).

Το τρίτο μέρος περιλαμβάνει ίσως τα πιο θεωρητικά τμήματα του βιβλίου με την έννοια ότι ο Φλάισερ σχετικοποιεί τη γραμμική σχέση ανάμεσα σε παρελθόν, παρόν και μέλλον, τεκμηριώνοντας το πώς, συχνά αναπάντεχα, «εισχωρεί» το ένα στο άλλο. Σε αυτό το τμήμα του βιβλίου περιλαμβάνονται ένα σημαντικό κεφάλαιο για το Ολοκαύτωμα, ένα καυστικό κεφάλαιο για τη σχέση της δημόσιας ιστορίας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου με το παγκόσμιο κύπελλο ποδοσφαίρου (Μουντιάλ) και το καταληκτικό κεφάλαιο, με τίτλο «Πού πηγαίνουμε;», όπου ο συγγραφέας υπογραμμίζει τη σημασία της δημοσιοποίησης της δράσης όσων υπήρξαν θύτες την περίοδο 1939-1945 και της απονομής δικαιοσύνης για τον περιορισμό συναφών φαινομένων σήμερα (ρατσισμός, μισαλλοδοξία, ξενοφοβία, έλλειψη ανεκτικότητας απέναντι στον «άλλο»). Στο επίμετρο του βιβλίου, ο αναγνώστης θα διαβάσει το πώς ακόμη και σήμερα επίσημοι ελληνικοί φορείς διστάζουν να παραδεχθούν τους συμβιβασμούς που έκανε και την επιείκεια σε βαθμό «αμνηστικακίας» που έδειξε η επίσημη Ελλάδα απέναντι σε ναζιστές αξιωματούχους. Η ελληνική υποχωρητικότητα στο θέμα των γερμανικών αποζημιώσεων μετά τη λήξη του πολέμου είναι ένα ακόμη μοτίβο του επίμετρου.

Τι μπορούν να αντλήσουν οι πολιτικοί επιστήμονες από αυτό το βιβλίο; Καταρχάς, το έργο αυτό προσφέρει σε όλους πλούσια ενημέρωση, καθώς και μια –σπάνια πλέον– απόλαυση της ανάγνωσης. Ειδικότερα, οι σπουδαστές της σύγχρονης πολιτικής μπορούν να επωφεληθούν από τον τρόπο με τον οποίο το σίγουρο χέρι του Φλάισερ αναδεικνύει την ιστορικότητα των φαινομένων. Επ' αυτού, μια ματιά στην ιστορία της μετονομασίας του Βόλγκογκραντ σε Στάλινγκραντ και αντιστρόφως θα είναι πειστική. Δεύτερον, οι πολιτικοί επιστήμονες μπορούν να ζηλέψουν τη μακροχρόνια προετοιμασία και τεκμηρίωση του βιβλίου. Ο συγγραφέας αναφέρεται σε πάρα πολλές χώρες της Ευρώπης, της Ασίας και της Αμερικής, έχοντας συλλέξει αρχείο δη-

μοσιευμάτων τετρακοσίων (400) ΜΜΕ, αποτελούμενο από μερικές δεκάδες χιλιάδες άρθρα. Ενδεικτικές του υλικού που έχει συγκεντρώσει είναι οι φωτογραφίες, οι γελοιογραφίες, τα πρωτοσέλιδα εφημερίδων και τα εξώφυλλα περιοδικών που έχει παρεμβάλει σε τρία σημεία του βιβλίου του. Τρίτον, ο Φλάισερ δεν διστάζει να πάρει θέση στα ανοιχτά ερωτήματα που προκύπτουν από την έρευνά του. Καίρια θέση του, για παράδειγμα, είναι η απόρριψη της αναθεωρητικής ματιάς στην ιστορία του Ολοκαυτώματος (Έρνστ Νόλτε, Ντένβιντ Τρβινγκ κ.ά.). Τούτο δεν τον εμποδίζει να είναι αυστηρός και με τις υπερβολές της άλλης πλευράς, χωρίς να κάμπτει τη βασική του αρχή σε ό,τι αφορά τη ναζιστική εμπειρία η οποία συνοψίζεται στη φράση «ποτέ πια φασισμός». Για όλους αυτούς τους λόγους, το έργο του Φλάισερ είναι αξιοζήλευτο.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

<p>Ruth Klüger</p> <p>ΑΡΝΗΣΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑΣ</p> <p>ΒΙΕΝΝΗ - ΑΟΥΣΒΙΤΣ - ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ</p> <p>ΘΕΜΕΛΙΟ</p>	<p><i>Κυκλοφορεί</i></p> <p>RUTH KLÜGER</p> <p>ΑΡΝΗΣΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑΣ</p> <p>ΒΙΕΝΝΗ - ΑΟΥΣΒΙΤΣ - ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ</p> <p>Μετάφραση: ΣΟΦΙΑ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ</p> <p>ISBN 978-960-310-331-8 Σελίδες 320</p>
<p>ΕΚΔΟΣΕΙΣ Σόλωνος 84, τηλ. 210 36 08 180, 36 02 646, FAX 210 36 12 092 ΘΕΜΕΛΙΟ http://www.themelio-ekdoseis.gr, e-mail: info@themelio-ekdoseis.gr</p>	